

Els assassinats del pont de Vallbona (abril de 1938)

▣ Llums i ombres d'un dels episodis més desconeguts de la repressió a la rereguarda de Catalunya

// R. CONESA // R. SIERRA

Qui vagi sovint al cementiri de Sant Sebastià de Sitges segurament s'haurà fixat en una tomba que hi ha situada a la part sud de la quadrícula central. És un panteó tot pintat de blanc, amb forma de volta d'aresta i coronat per una petita cúpula rematada per una creu. L'accés a la tomba queda delimitat per quatre reixes de poca alçada col·locades entre les columnes, les quals presenten uns senzills contraforts a cada angle. A l'interior, al bell mig del panteó, es troba una llosa de marbre gris on hi ha gravades una creu i les següents paraules: a l'esquerra, *En Garraf a 4 de abril de 1938*, i a la dreta, *Cerrado a perpetuidad*. Sota d'això, també gravats, hi ha la xifra *MCMXXXVIII* i el nom i els cognoms de deu persones.

Qui eren aquestes persones? Què hi fan, enterrades aquí? El primer que salta a la vista, quan hom observa la tomba, és que van morir l'any 1938, en plena Guerra Civil. Ara bé, quines foren les circumstàncies de la seva mort? I com van venir a parar al cementiri de Sant Sebastià les seves despulles?

En el present article intentarem respondre aquestes i altres preguntes que fan referència a un dels episodis més foscos i macabres ocorreguts a la rereguarda republicana

Cementiri de Sant Sebastià

DIARI

durant la Guerra Civil; un episodi del qual, passats tanta anys, encara hi ha més interrogants que certeses sobre els fets que envoltaren el succés i les causes últimes que motivaren la matança (J.M. Solé i Sabaté i J. Villarroya hi dediquen mitja dotzena de pàgines al seu llibre *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939)*, aparegut el 1989).

El cert, però, és que la nit del 4 al 5 de abril de 1938, el mur del pont de Vallbona, situat al lloc conegut com

el Peu de les Costes, en el límit amb el terme municipal de Castelldefels (i avui al costat de Port Ginesta), es convertí en un improvisat paredó d'afusellament on foren executats dinou suposats falangistes pertanyents a la Cinquena Columna de Barcelona.

Descobriment i autòpsia

El dia 6 d'abril, una parella de carabiners de Castelldefels que feia la seva ronda habitual per la zona observà que en un del murs del pont de

Vallbona hi havia taques de sang ben visibles. Els carabiners seguiren el rastre de la sang, que s'estenia fins a la platja, i allà apreciaren petits accidents a la sorra. Davant la sospita que hi hagués alguns cosos enterrat, temptejaren els monticles i descobriren quatre cadàvers aparentment d'homes.

El pas següent fou avisar el seu superior del lloc de comandament de Garraf, el sergent Jesús Campo, que aquell mateix dia adreçà un escrit al jutge de Sitges en

què explicava la troballa dels cossos i li comunicava que, fins que no s'ordenés el seu aixecament, el lloc quedaria custodiat per forces del cos de carabiners.

L'endemà a la nit, la denúncia del sergent Campo arribà a mans de Josep Serra Vivó, Jutge Popular de Sitges, que ordenà que s'iniciessin les oportunes diligències sumariales i que es constituís el jutjat al lloc d'autos per formalitzar la corresponent inspecció ocular.

El dia 8 d'abril, a les vuit

del matí, Josep Serra Vivó acudí al lloc dels fets en companyia del secretari del jutjat i del metge titular, el doctor Joan Ramon Benaprès, amb l'objectiu de realitzar la citada inspecció ocular. El document (una transcripció del qual es guarda a l'arxiu de l'Audiència Territorial de Barcelona) esmenta com a indirecte exacte on es constituí el jutjat *el lloc conegut per Costes de Garraf, d'aquest terme municipal, quilòmetre 312,200 de la via ferrada de la Companyia M.Z.A., i precisament en el terraplè de la mateixa via en direcció al mar, a uns quinze metres del pont*. Després de comprovar que la sorra estava remoguda i amuntegada, tal i com havien dit els carabiners, el jutge ordenà que s'excaress la zona. El primer cos no trigà a aparèixer; al cap de poc, en fou trobat un altre, i de seguida, un tercer... La platja s'anà omplint progressivament de cadàvers, fins que es desenterrà el que feia dinou. Tot i reservar-se una *informació més exacta* per quan s'hagués realitzat l'autòpsia, el doctor Benaprès fou de l'opinió que la mort d'aquells dinou homes s'havia produït en una data molt recent i de forma violenta.

Les suposicions del metge sitgetà es confirmaren aquell mateix dia, quan els cossos van ser examinats atentament al dipòsit judicial pel

doctor Rafael Padrol i el mateix Benaprès. En el seu informe facultatiu, els dos metges van dictaminar que gairebé tots els cadàvers presentaven dues, tres o fins i tot quatre ferides d'arma de foc al tòrax, a l'abdomen, a la regió precordial i al cap. Les ferides al cap portaven a sospitar que quasi tots els individus havien estat rematats amb un tret de gràcia i que potser havien estat executats un a un o en petits grups de dos o tres (les petites dimensions del pont de Vallbona corroboren aquesta sospita). Benaprès i Padrol finalitzaven el seu informe dient que *els metges que sota signen dedueixen que, per ésser penetrants i interessar òrgans essencials per la vida, [les ferides] són mortals de necessitat, havent seguit la mort instantània.*

Enterrats com a desconeguts

La treballa dels cadàvers i les esfereïdores circumstàncies en què havien estat assassinats suscitaren entre els sitgetans els lògics rumors i enraonies, tal i com queda reflectit en els dietaris de Quima Caballol i Bonaventura Julià, escrits durant la Guerra Civil. *El poble es diu que han trobat cadàvers a la carretera. No s'ha confirmat. Ja feia temps que això no passava, anotava Caballol el dia 7 d'abril. Per la seva banda, el dia 9 Julià escrivia això al seu dietari: Ha vuelto la época del terror a pretexto de los avances que acusan los partes diarios del ministerio de Defensa en la ofensiva militar, siendo lo cierto que, en los pasados días, han sido retirados de las carreteras de nuestro término bastantes cadáveres con el rostro mutilado al objeto de dificultar su identificación, así como muchos de ellos atados para impedirles su defensa.* Efectivament, la majoria dels cadàvers (si no tots) havien estat lligats abans de ser executats. Curiosament, el fet no s'esmenta a la diligència d'inspecció ocular, però sí en un document que es conserva a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, concretament a la Caixa 1603 de la Causa General, on hi ha la informació referent a Sitges durant el període 1936-1939. Aquest document porta per títol *Estado número 2* i en ell es relacionen tots els cadàvers

Nº cadàver	Noms i cognoms	Professió	Estat	Data assasinar. Període de presó. Assassinat. Registre Civil de Sitges
Cadàver 1	José María Coll Rovira	Funcionari Ajuntament	30 anys	21 d'octubre de 1938
Cadàver 2	Victoriano Fernández González	Tinent Guàrdia Civil	41 anys	21 d'octubre de 1938
Cadàver 3	Pascual Fernando Hernández	Capità carrabiners	40 anys	21 d'octubre de 1938
Cadàver 4	Fernando Echevarne González	Mecànic	35 anys	23 de desembre de 1938
Cadàver 5	Antonio Font Masana	Enginyer	31 anys	21 d'octubre de 1938
Cadàver 6	José Abril Puig	Pogés	35 anys	23 de desembre de 1938
Cadàver 7	Carlos Carranceja González	Comerc	31 anys	23 de novembre de 1939
Cadàver 8	Pablo Capella Perpiñá	Enginyer	26 anys	23 de novembre de 1939
Cadàver 9	José Carrilla Poch	Mecànic	46 anys	23 de novembre de 1939
Cadàver 10	Carlos Díaz Bonat	Odontòleg	30 anys	12 de juliol de 1938
Cadàver 11	Juan Abrines Busquets	Tècnic tèxtil	32 anys	21 d'octubre de 1938
Cadàver 12	Eduardo Espinella Sánchez	Empleat Ajuntament de Barcelona	37 anys	23 de desembre de 1938
Cadàver 13	Andrés Calzada Echevarría	Arquitecte i professor Universitat de Barcelona	45 anys	23 de novembre de 1939
Cadàver 14	José Conde Bellón	Empleat	27 anys	21 d'octubre de 1938
Cadàver 15	Juan Figuerola Ferrer	Advocat	30 anys	26 d'agost de 1938
Cadàver 16	Juan Manuel Benito Ruiz	Impressor	42 anys	9 de juny de 1939
Cadàver 17	Rafael Degollada Castanyas	Metge	57 anys	23 de novembre de 1939
Cadàver 18	José Ferrer Recasens	Comerc	32 anys	20 d'agost de 1938
Cadàver 19	Pedro Cirera Cardó	Enginyer industrial	32 anys	10 de gener de 1939
Cadàver 20	Joaquín Cabrera Gil	Contrabista d'ofres	48 anys	23 de novembre del 1939

Els noms que estan en negreta són els que hi ha gravats a la làpida de la tomba del cementiri de Sant Sebastià, i per tant, corresponen a les despulles dels cadàvers que encara hi són enterrats. La resta foren enterrats entre 1950 i 1952 i transladats al Cementiri del Sud-Oest, de Barcelona.

recollits al terme municipal de Sitges, de persones no reconegudes com a residents, que *sufrieron muerte violenta durante la dominación roja.* A la llista hi consten una setantena llarga de persones, moltes d'elles avui encara no identificades i que foren assassinats entre el juliol de 1936 i l'abril de 1938. A la relació surten els dinou cadàvers del pont de Vallbona, convenintment identificats amb els seus noms i cognoms. Abans de dir qui eren i a què es dedicaven, però, continuem amb la narració dels fets.

El mateix dia 8 d'abril, paral·lelament a l'autòpsia, el jutge Josep Serra ordenà que es practiquéssim un examen extern dels cadàvers, que abans van ser numerats de l'u al dinou. La diligència comença dient que *tots els cadàvers presenten símptomes de descomposició molt acusada, desprenent molt mal olor; tots apareixen inflats, amarats, essent impossible apreciar els trets de les*

seves fisonomies. Tot i això, el document aporta una breu descripció dels cossos, en la qual s'explicita l'estatura, la complexió, el color de cabell i la vestimenta. D'altra banda, també s'hi anota tot allò que els cadàvers duïen al damunt en el moment de ser assassinats: objectes personals (com ara una pinta, unes ulleres, un anell, una medalla, etc.), diners, cartes, fulls de calendari, quartilles amb apunts i fins i tot algun petit dietari. Queda clar, doncs, que als assassins no els preocupava gens ni mica que els cadàvers poguessin ésser identificats, ja que, en cas contrari, haurien buidat les butxaques de les seves víctimes un cop executades.

Malgrat que les cartes i altres documents permetien la identificació de bona part dels cadàvers, el jutge Josep Serra ordenà que els cossos fossin enterrats al cementiri de Sitges com a desconeguts, si bé prèviament van ser in-

crits al llibre de defuncions del Registre Civil tot guardant la numeració establerta (és a dir: *Cadàver número 1, Cadàver número 2...*, i així successivament). L'enterrament tingué lloc el mateix 8 d'abril i la inscripció al Registre Civil de Sitges fou feta dos dies més tard. No és cert, doncs, com van afirmar posteriorment algunes fonts que els cadàvers fossin enterrats d'amagat i calç viva per tal d'«esborrar qualsevol possibilitat d'identificació».

Quant als documents i objectes ressenyats en la diligència de descripció dels cadàvers, el jutge Serra optà per fer-los col·locar en sobres separats i enguaiats numerats, i ho envià tot a l'administració de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Allà, el funcionari de torn anotà curosament tot el que contenia cada sobre i va transcriure les diferents cartes, quartilles, dietaris, etc. que duïa al damunt cadascun

dels cossos en el moment en què foren trobats a la platja el dia 6 d'abril.

Gràcies a tota aquesta documentació, s'arribà a esbrinar que les persones executades a Vallbona havien estat tretes del vapor Villa de Madrid, ancorat al port de Barcelona i habilitat com a vaixell pres/po temut SIM, el Servei d'Investigació Militar. El SIM s'havia creat l'agost de 1937 per decret del Ministeri de Defensa Nacional com un cos policial que actuava paral·lelament a les forces d'ordre públic per tal de combatre l'espiatge enemic i realitzar funcions de vigilància i d'investigació en el si de les forces armades republicanes. Quan el novembre de 1937, el govern de la República es traslladà a Barcelona, el SIM s'apoderà de tots els àmbits de l'ordre públic i passà a controlar la majoria de presons clandestines —conegudes popularment com a txeques— existents a la ciutat comtal.

Dinou cadàvers i vint noms

Les diligències efectuades d'antuvi a Sitges i més endavant a Barcelona permeten aclarir finalment la personalitat dels executats i comprovar que tots ells (o gairebé) estaven vinculats amb el quintacolumnisme barceloní. Els seus noms i cognoms eren, per ordre alfabètic, els següents: Jaime Abril Puig, Juan Abrines Busquets, Juan Manuel Benito Ruiz, Andrés Calzada Echevarría, Pablo Capella Perpiñá, José Carulla Poch, Carlos Carranceja González, Pedro Cirera Cardó, José María Coll Rovira, Jesús Conde Bellón, Rafael Degollada Castanyas, Carlos Díaz Bonat, Fernando Echevarne González, Eduardo Espinella Sánchez, Victoria Fernández González, Pascual Ferrando Hernández, José Ferrer Recasens, Juan Figuerola Ferrer i Antonio Font Masana (en el quadre que apareix en aquestes mateixes pàgines, es pot veure a quina persona corresponia cada cadàver, la seva professió, l'edat i la data en què fou inscrita la seva identificació al Registre Civil de Sitges).

Ara bé, en el quadre adunat hi ha vint noms, quan

fins ara sempre hem parlat de dinou cadàvers. D'on surt, aquest vintè cos, identificat el 23 de novembre de 1939 com a Joaquín Cabrera Gil? L'any 1981, Jesús Pascual, un antic quintacolumnista de la xarxa *Luis de Ocharán* (la mateixa a la qual pertanyien una part dels executats a Vallbona), publicà un llibre titulat *Yo fui asesinado por los rojos* en el qual dóna la llista completa dels assassinats la matinada del 4 al 5 d'abril de 1938 al pont de Vallbona. En ella hi consta Joaquín Cabrera Gil. I també hi consta al document que porta per títol *Estado número 2* i que ja hem esmentat més amunt. Segons aquesta relació, el tal Cabrera Gil fou trobat a la platja de Vallbona la mateixa data que els altres dinou.

Tanmateix, a la secció de defuncions del Registre Civil de Sitges (concretament en el Tom 42, foli 16v, inscripció 86) consta que Joaquín Cabrera fou trobat en el pont de Vallbona, *barriada de Garraf, en la platja el dia 26 d'abril de 1938, no havent-se pogut determinar exactament la data de la seva mort, si bé es creu de cinc a deu dies.* Cal afegir, a més, que el cadàver de Cabrera fou trobat juntament amb un altre, mort com ell a conseqüència de ferides d'arma de foc, i el qual, encara avui, passades set dècades del seu assassinat, no ha pogut ésser identificat.

Si com assegurava Jesús Pascual, Cabrera pertanyia al mateix grup de quintacolumnistes que la resta, com és que el seu cadàver fou trobat quasi vint dies després que el dels altres dinou? I per què les seves pertinències personals —si en duia— no van ser incloses en l'expedient que es guarda a l'arxiu de l'Audiència Territorial de Barcelona? Malauradament, ara per ara, no tenim resposta a aquestes preguntes.

Les reaccions de Bosch Gimpera i del president Comanyans

Si bé les execucions de Vallbona no transcendien als mitjans de comunicació ni a l'opinió pública, sí que van arribar però a les orelles del Conseller de Justícia, Pere Bosch i Gimpera, i a les del president de la Generalitat,

Lluís Companys, els quals demostraren vivament la seva indignació pels fets ocorreguts i pels procediments que utilitzava el SIM, totalment incontrolats i al marge de la legalitat aleshores vigent.

A les seves Memòries, Bosch i Gimpera parla del tema tot dient: *Quan el Villa de Madrid era presó del govern de la República, em telefonaren que els agents del SIM n'havien tret un cert nombre de presos i els havien afusellat il·legalment a les platges de Garraf; encara tinc una cicatriu a la mà esquerra d'una ferida que em vaig fer en trencar-se el vidre que cobria la meua taula de treball de la Conselleria en donar-hi un cop de puny per la indignació que em produïa la notícia. Inmediatament es féu una protesta prop dels ministres amics i aquesta vegada fou eficaç, ja que es processà el cap del SIM. I una mica més avall afegeix: No sols el Villa de Madrid no depenia de nosaltres [es refereix a la Generalitat], sinó que jo em vaig assabentar que era una presó del govern de la República per primera vegada quan em comunicaren el fet esmentat. Cal afegir que fins ara no hem trobat cap notícia ni cap document que provi que aquest procés se celebrà. Com tampoc hem trobat—si és que existeix—cap*

relació on constin qui foren els autors materials de les execucions.

Per la seva banda, el 25 d'abril de 1938, el president Companys envia una carta de protesta dirigida al cap del govern de la República, Juan Negrín, on manifestava el seu total rebuig davant aquesta mena d'incidents que, segons ell, es venien repetint contínuament fins a esdevenir una pràctica constant. *Hace unas semanas —deia Companys a la seva carta— fueron encontrados diecinueve cadáveres en el término municipal de Sitges, atados, y con documentación que demostraba tratarse de presos del 'Villa de Madrid'...*

Companys instava Negrín a fer el possible perquè aquestes irregularitats fossin sancionades i evitades en un futur, i feia palesa també la seva voluntat de total col·laboració. Negrín, però, ignorà la carta i ni tan sols es va prendre la molèstia de contestar Companys.

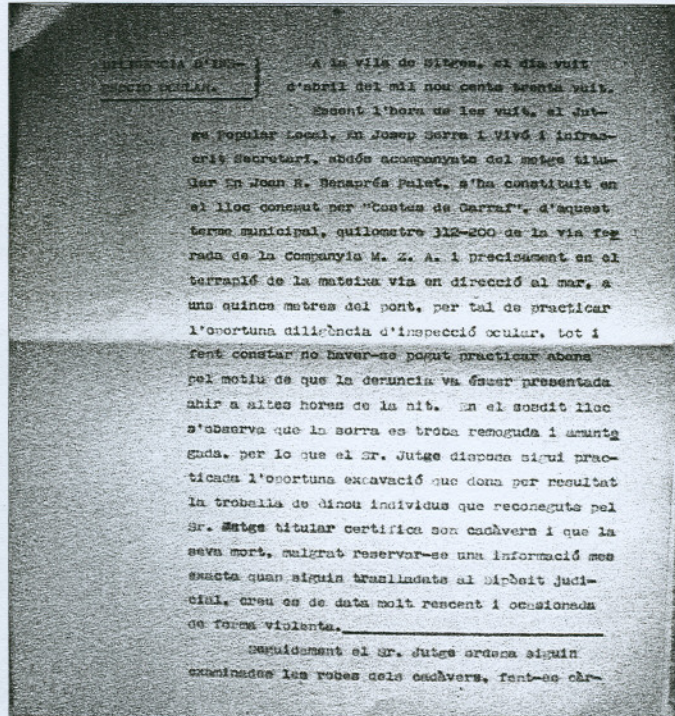
Les hipòtesis sobre la matança

La majoria de fonts consultades fins ara coincideixen a assenyalar que els assassinats del pont de Vallbona foren

una represàlia per la caiguda de Lleida en mans de les tropes franquistes, el dia 3 d'abril de 1938.

Segons el ja citat Jesús Pascual, el SIM, despedido por el avance nacional, se ensañó en cuantos llenaban cárceles y checas, endureciendo sus métodos y agudizando las torturas (...). Y así, consultando los ficheros de los barcos-prisión, fue eligiendo por riguroso orden alfabético a los que más suscitaban su encono y su ira. Los elegidos fueron 20, bastantes para llenar un camión y tenían apellidos cuya letra inicial era anterior a la G. Para salvarse, en aquella ocasión, había bastado llamarse Gómez o García. Los destinados al sacrificio fueron conducidos a las costas de Garraf y allí bárbaramente asesinados. Félix Ros (un altre quintacolumnista de la xarxa Lluís de Ocharán que aconseguí sobreviure) és de la mateixa opinió, segons pot llegir-se al seu llibre *Preventorio D* (Ocho meses en la cheka), reeditat el 1974.

Per la seva banda, Domènec Pastor Petit, autor de *La cinquena columna a Catalunya (1936-1939)* —la millor obra sobre el tema, publicada el 1978 i reeditada recentment—, dona una altra versió d'aquests assassinats.

Diligència d'inspecció ocular

DIARI

Pastor Petit es basa en les declaracions d'un magistrat de l'època, del qual no diu el nom i que li explicà el següent: *No fou exactament un paseo (...) Malgrat que no en tinc plena seguretat, em penso, i és gairebé indubtable que no m'equivoco, que aquests dinou assassinats eren quintacolumnistes que havien entrat en contacte amb membres del SIM per tal d'arribar amb ells a un acord: és a dir, establir una mena de xantatge consistent a ajudar-se mútuament; els quintacolumnistes detinguts haurien de crear una cobertura pensant en el dia de demà per caps directes del SIM, i aquests, per la seva banda, havien de salvar la vida d'aquells. Aleshores, els del SIM, veient-se en perill o mig a des-*

cobert davant Santiago Garcés [màxim responsable del SIM], optaren per liquidar els seus còmplices. Com que això no ho podien fer per una via legal, seguiren un procediment expeditiu.

Al costat d'aquestes dues hipòtesis, n'hi una tercera defensada per Gregorio Morán, que diu que l'últim responsable de la detenció i posterior execució dels quintacolumnistes de Vallbona fou l'escriptor falangista Rafael Sánchez Mazas, recuperat de les entranyes de la història gràcies a la novel·la *Soldados de Salamina*, de Javier Cercas. Arran de l'estrena, el 2003, de la pel·lícula del mateix títol, Morán afirmà amb rotunditat en un article pu-

blicat a *La Vanguardia* que la *razón por la que Sánchez Mazas se inventó la hazaña del fusilamiento en Collell no era otra que su canallasco comportamiento durante su detención en Barcelona por los agentes de información de la República (...)* Denunció a todos los miembros que conocía de la Quinta Columna franquista en Catalunya, que fueron juzgados y fusilados en las costas de Garraf una veintena de ellos, el 4 de abril de 1938...

Quina d'aquestes hipòtesis és la certa o la que més s'acosta a la realitat? Pot ser que la causa última fos una barreja de totes tres? O bé la veritat no tates a veure amb cap d'aquestes suposicions? Preguntes i més preguntes que queden, una vegada més, sense resposta. Si més no, de moment.

TENDALS
ALUMINIS
CORTINES
PERSIANES
MALLORQUINES

Ctra. de les Costes, 22
Tel. 93 894 62 62
Fax 93 894 79 78
08870 Sitges

Tel. 93 892 33 93
08720 Vilafranca del Penedès
E-mail: clickclacktoldos@hotmail.com
www.clickclacktoldos.com

GELSAUTO

Us desitja
una Bona
Festa Major!

C/ Drets Humans, 25
Polígon Mas Alba
08870 Sitges (Barcelona)
Tel. 93 894 63 71

El present article és un resum parcial del treball que els historiadors Ricard Conesa i Roland Sierra estan elaborant fa mesos sobre l'afer dels assassinats de Vallbona. Els autors volen aprofitar l'aveniment de la seva publicació al DIARI DE VILANOVA per fer una crida a totes aquelles persones que puguin aportar alguna mena de documentació o bé el seu testimoniatge oral sobre algun aspecte, per petit que sigui, relacionat amb aquest tema. Telefons de contacte: 93 894 85 26 / 670 22 96 60.